

**Конституциялык палатанын 2017-жылдын ичинде кабыл алган
чечимдеринин аткарылуусунун анализинин жыйынтыктары боюнча
конституциялык мыйзамдуулуктун абалы жөнүндө
МААЛЫМАТ**

Кыргыз Республикасында туруктуу конституционализмди калыптандыруу жана конституциялык мыйзамдуулуктун бекем режимин орнотуу демократиялык жана укуктук мамлекеттин принциптерин бекитүүнүн натыйжалуу каражаты болуп саналат. Конституциялык контролдоо органынын ишинин жандануусу менен (2013-жыл) өлкөдө конституциялык мыйзамдуулукту ирети менен бекемдөө мүмкүнчүлүгү пайда болду. Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын (андан ары – Конституциялык палата) иши конституциялык түзүлүштүн негиздерин, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин коргоого, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын үстөмдүгүн жана тике иштөөсүн камсыздоого багытталган. Конституциялык палатанын тажрыйбасы, конституциялык-укуктук талаанын тазалыгын сактоо менен, коомдун жана мамлекеттин турмушунун бардык жактарына олуттуу таасирин тийгизүүдө, конституциялык мыйзамдуулуктун режимин калыптандырууда, мамлекеттин жарандар алдында жана жарандардын мамлекет алдында милдеттенмелерин аткарууда эриш-аркак жоопкерчилик принциптерин бекитүүгө көмөктөшүүдө. Ошону үчүн Конституциялык палатанын чечимдери Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунун жашоосун камсыздандыруу механизмдинде өзөктүү орунду ээлейт.

Конституциялык палатанын чечимдери жалпыга милдеттүүлүгү, акыркы болуп саналгандыгы жана тике иштөөсү, бузулбастыгы деген өзгөчө юридикалык сапаттар менен мүнөздөлөт, акырында, бул алардын ченемдүүлүгү, таасири арыздануучуларга гана эмес, башка укук субъектилерине да жайылтылуусу жөнүндө күбөлөндүрөт.

Ушуну эске алуу менен Конституциялык палатанын ар бир чечими мыйзам чыгаруучу жана башка ченем жаратуучу органдар тарабынан текшерилип жаткан укуктук ченемдердин Конституцияга ылайыктуу же ылайыктуу эместиги жөнүндө жыйынтыктоочу тыянактар туюндурулган резолютивдик бөлүгүнүн гана көз карашынан эмес, өзүнүн тыянактарын негиздеп айткан укуктук көз караштарынын таасири астында да кабыл алынышы керек. Бул мааниде Конституциялык палатанын чечимдеринин милдети Кыргыз Республикасынын Конституциясынын талаптарынан мыйзам чыгаруу ишинде да, укук колдонууда да чегинүүгө жол бербөөдө турат.

Ушуга байланыштуу, Конституциялык палата тарабынан, анын 2017-жылы кабыл алынган жыйынтыктоочу актыларынын жана Конституциялык палатанын чечимдеринин аткарылуусунун анализинин жыйынтыктары боюнча ушул маалымат түзүлгөн, ал, биринчи кезекте, ченем жаратуучу жана укук маселелери боюнча укук колдонуу органдары үчүн ориентир катары кызмат кылат.

I. Конституциялык палатанын 2017-жылы кабыл алынган чечимдеринин сереби.

Көрсөтүлгөн мезгил ичинде Конституциялык палатага 75 кайрылуу келип түшкөн. Келип түшкөн кайрылуулар жана даттануулар боюнча Конституциялык палата 12 токтом жана 10 чечим кабыл алды, алардын ичинен:

- ченемдик укуктук актыларды Конституцияга карама-каршы келбейт деп таануу жөнүндө – 8 чечим, алардын ичинен 1 чечимде талашылып жаткан ченемдердин конституциялуулугун текшерүүнүн жүрүшүндө табылган тийиштүү өзгөртүүнү Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына киргизүү жөнүндө тапшырма камтылган;

- талашылып жаткан ченемдик укуктук актыларды Конституцияга жарым-жартылай карама-каршы келет деп таануу жөнүндө – 2 чечим, аларда Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына тийиштүү өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө тапшырмалар камтылган.

2017-жылдын 31-декабрындагы абалы боюнча Конституциялык палатанын 2017-жылы кабыл алган чечимдеринен келип чыккан 3 тапшырманын ичинен 2 гана чечим аткарылды, Конституциялык палатанын 1 чечими аткарылуу стадиясында турат:

1) Конституциялык палата 2017-жылдын 18-январындагы чечиминде «ишти өз алдынча карап жаткан судьяга билдирилген баш тартуу судья тарабынан жекече чечилип,...» деген сөздөр менен баяндалган Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 73-беренесинин 4-бөлүгүнүн ченемдик жобосунун конституциялуулугуна баа берген жана аны Конституциянын 40-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп тааныган.

Конституциялык палата көрсөтүлгөн ченемдин конституциялуулугун негиздеп жатып, билдирилген баш тартуу боюнча чечим судья тарабынан жеке кабыл алынат жана токтом түрүндө таризделинет деп белгилеген. Токтомдо баш тартуу жөнүндө билдирүү ким жана кайсы себептер боюнча берилгени, баш тартуунун себеби боюнча судьянын түшүндүрмөсү, билдирилген баш тартууну канааттандыруу же четке кагуу жөнүндө чечим көрсөтүлөт жана ал соттук отурумда жарыяланат. Мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 339-беренесинин жоболоруна ылайык судья чыгарган токтомго жеке даттануу берилиши мүмкүн деп караштырган, ал апелляциялык тартипте иш боюнча жыйынтыктоочу чечим менен бирге каралат. Токтомго даттануу укугу соттолуучуга жана анын мыйзамдуу өкүлүнө, прокурорго, коргоочуга, жабырлануучуга жана анын өкүлүнө таандык. Судьядан баш тартуу үчүн негиздердин бар экендигин таануу менен апелляциялык инстанция өкүмдү жокко чыгарууга жана жазык ишти судьялардын жаңы курамында жаңы соттук териштирүүгө кайтарууга милдеттүү.

Бул сыяктуу ченемдер, бул жарандар үчүн судьядан баш тартууну канааттандыруусуз калтыруу жөнүндө соттун чечимдери алардын укуктук абалын аныктоочу акыркы акт болуп саналбайт дегенди билдирет жана чечимдин негизине коюлган фактыларды кийин да соттук текшерүүдөн

өткөрүү мүмкүнчүлүгүн карайт. Натыйжада мындай чечимдер соттук контролдун алкагында болот да, ошону менен жарандардын да сот адилеттигине болгон акысы чектелбейт, бул Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна жана 40-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык келет. Демек, билдирилген баш тартуунун жыйынтыгы боюнча судья жеке кабыл алуучу токтоом акыркы мүнөзгө ээ боло албайт, анткени, акыры, сот жана судьянын калыстыгына таасир этүүчү мүмкүн болгон фактылардын болуусу туурасында тыянак чыгарууга укуктуу. Ошентип, соттук коргонууга болгон укуктун ишке ашырылуусунун бузулушу мүмкүн эмес, анткени Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин колдонуудагы ченемдери менен судьядан баш тартуу жөнүндө өтүнүчтү канааттандыруудан баш тартууну, иш боюнча чыгарылган өкүмдүн жана башка жыйынтыктоочу актынын мыйзамдуулугу менен негиздүүлүгүн текшерүү менен бирге соттук текшерүүдөн өткөрүү мүмкүнчүлүгү жокко чыгарылбайт.

2) Конституциялык палата 2017-жылдын 15-февралыныдагы чечими менен Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 328-беренесин Конституцияга карама-каршы келбейт деп тааныган (*атайылап сот адилеттигине жатпаган өкүм, чечим же башка сот токтомун чыгаруу*).

Конституциялык палата өз чечиминде судьяны атайылап сот адилеттигине жатпаган өкүмдү, чечимди же башка соттук токтомду чыгаруу үчүн жазык жоопкерчиликке тартуу судьянын кол тийбестик принцибинин мазмундук бөлүгүн эске алуу менен өзгөчө процедурасына ылайык жүзөгө ашырылуусу керек деп белгилеген. Соттук актынын атайылап сот адилеттигине жатпагандыгы, жекече, андагы иш боюнча аныкталган жагдай-шарттарды атайылап бурмалоо, жосунду мыйзамга каршы квалификациялоо, жумшактык да жана катаалдык да байкалган анык адилетсиз жаза берүү, мыйзамсыз соттоо же актоо, жарандык доону негизсиз канааттандыруу же андан баш тартуу, материалдык жана процесстик мыйзамдын талаптарын одоно бузуу жана атайылап кабыл алынган соттук актынын мүнөзү даана көрүнгөн башка учурларда чагылдырылышы мүмкүн. Атайылап сот адилеттигине жатпаган чечим мыйзамда каралган ар кандай сот өндүрүшүн жүзөгө ашырууда судья тарабынан жеке да, коллегиялдуу түрдө да чыгарышы мүмкүн. Ушуга байланыштуу, бул кылмыштын субъективдүү жагы тике ниет менен гана мүнөздөлөт. Ошону менен бирге, эгер сот адилеттигине жатпаган актылар материалдык жана процесстик укуктун ченемдерин колдонууда, ошондой эле тиешелүү соттук актыны кабыл алуудагы тыянактарга таасир эткен иштин далилдерин жана башка материалдарын баалоо учурунда атайылап эмес ката кетирүүнүн натыйжасында чыгарылган болсо, судьянын (судьялардын) аракеттери талашылып жаткан ченем боюнча квалификацияланышы мүмкүн эмес.

Ушуга байланыштуу сот адилеттигин жүзөгө ашыруу процессинде жасаган жосуну үчүн судьяга карата жазык куугунтугун жүргүзүүдө соттук актылардын милдеттүүлүк принциби, алардын Кыргыз Республикасынын бардык аймагында милдеттүү түрдө аткарылуусу жана алардын мыйзамда каралган атайын процедураларда соттук тартипте гана жокко чыгарылуусу

сөзсүз эске алынышы керек. Мыйзамдуу күчүнө кирген, жокко чыгарылбаган жана өзгөртүлбөгөн соттук акт сот адилеттигине жатпаган акт катары каралышы мүмкүн эмес, анткени жогору турган соттук инстанция тарабынан бул соттук актынын мыйзамдуу эместиги жана негизсиздигинин белгиленген тартипте ырасталбагандыгы, анын сот адилеттигине туура келерин болжойт. Демек, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 328-беренеси боюнча квалификацияланган кылмыштын белгилери боюнча судьяга карата Кыргыз Республикасынын Башкы прокурору менен жазык иштин козголушу, эгерде судья чыгарган соттук акт жогору турган соттук инстанция тарабынан жокко чыгарылбаса же өзгөртүлбөсө, муну соттук эмес органдын соттук актыга баа берүү мүмкүнчүлүгү катары эсептөө зарыл, демек, ал конституциялык орнотмолор менен тыюу салынган сот адилеттигин жүзөгө ашыруу ишмерлигине кийлигишүү болуп саналат (Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 94-беренесинин 3-бөлүгү).

Судьяны жазык жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө тартибинде Кыргыз Республикасынын Судьялар кеңешине караштуу Тартиптик комиссиянын судьяга карата жазык куугунтугун жүзөгө ашырууга макулдук берүү жөнүндө чечиминин болуусу жөнүндө талап бар. Судьялардын кол тийбестик принцибин эске алганда жана ага ылайык сот адилеттигин жүзөгө ашыруунун жүрүшүндө судьялар айткан пикири же чыгарган чечими үчүн жазык жана башка жоопкерчиликке тартылышы мүмкүн эмес экенин билип, Кыргыз Республикасынын Судьялар кеңешине караштуу Тартиптик комиссия конкреттүү соттук акт сот адилеттигине жатканын же жатпаганын өз алдынча аныктоого акысы жок, б.а. анын мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн, анын ичинде материалдык мыйзамдын туура колдонулушун же процесстик эрежелердин сакталышын баалоого акысы жок, – мындай текшерүү иши процесстик мыйзамдарда бекитилген атайын процедурада, тактап айтканда ишти апелляциялык, кассациялык жана көзөмөл инстанцияларындагы соттор менен кароо аркылуу жүзөгө ашырылышы мүмкүн.

Демек, эгерде Кыргыз Республикасынын Судьялар кеңешине караштуу Тартиптик комиссия судьянын ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууда карманган көз карашы жазык иштин козголушуна себеп болбогонуна ынанган учурда гана, судьяны жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү жөнүндө чечим кабыл алат.

Ошентип, Конституциялык палата атайылап сот адилеттигине жатпаган соттук актыларды чыгаруу үчүн судьялардын жазык жоопкерчилигин караган талашылып жаткан ченем судьялардын көз карандысыздык принцибин жана Кыргыз Республикасынын Конституциясында каралган ар кимдин соттук коргонууга болгон укугун бузбайт жана Конституциянын 40-беренесинин 1-бөлүгүнө, 93-беренесинин 1-бөлүгүнө, 94-беренесинин 1, 3-бөлүктөрүнө карама-каршы келбейт.

3) Конституциялык палата 2017-жылдын 17-февралындагы чечиминде Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 149-беренесинин 2 жана 7-бөлүктөрүнүн конституциялуулугуна баа берген.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде даттануу укугунун мааниси болуп, салык төлөөчүнүн өз кызыкчылыктарын сотко чейинки тартипте коргоо укугун ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүндө гана болбостон, тиешелүү салык органынын келтирилген каршы пикирлерди калыстык менен карап чыгуу жана мыйзамдуулук менен негиздүүлүктүн талаптарын жетекчиликке алып, мүмкүн болушунча кыска мөөнөттө чечим кабыл алуу милдети болуп саналат деп белгилеген. Салык органдарынан даттанууну карап чыгууну талап кылуу укугу Кыргыз Республикасынын Салык кодексинде каралган процедуралар жана берилген даттанууну чечүү боюнча процесстик мөөнөттөрдүн бардык жыйындысы менен камсызданат.

Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 149-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык салык төлөөчүнүн даттануусуна мындай даттануу алынган күндөн кийинки күндөн тартып 30 календарлык күндөн кечиктирбеген мөөнөттө даттануунун маанисине карата ыйгарым укуктуу салык органынын чечими жиберилет. Ошол эле учурда, Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 149-беренесинин 2-бөлүгү, эгерде даттанууну кароо мезгилинде салык төлөөчүдөн өз ара байланыштуу салыктар жана төлөмдөр боюнча баштапкы даттанууга толуктоо түшсө, негизги жана кошумча даттануулар боюнча кароо мөөнөтү толуктоо түшкөн күндөн кийинки күндөн тартып башталат деп карайт. Даттанууну кароо мөөнөтү эл аралык келишимдерге ылайык башка мамлекеттердин ыйгарым укуктуу органдарына, салык маселелери боюнча жоболорду колдонуунун тартибин түшүндүрүү үчүн тийиштүү органдарга суроо-талаптарды жиберүү, утурлама текшерүүлөрдү, кайра текшерүүлөрдү дайындоо учурларында токтотулуп турат.

Ошону менен, Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 149-беренесинин 2-бөлүгү даттанууну кароонун мөөнөтүн чексиз узартуу жана ыйгарым укуктуу салык органынын өзүнө карап иш кылуу мүмкүнчүлүгүн жол берилгис кеңейтүү мүмкүнчүлүгүнө жол берген жоболорду өзүнө камтыйт, бул салык төлөөчүнүн бузулган укуктары менен кызыкчылыктарын ыкчам калыбына келтирүүгө көмөк болууга арналган, талашты чечүүнүн мындай ыкмасынын касиетине карама-каршы келет.

Ушуга байланыштуу, мыйзам чыгаруучуга салык талаштарын чечүүнүн сотко чейинки тартибин укуктук жөнгө салынышына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүүсү тийиш, мындай процедура талашты сотко чейинки тартипте чечүүнүн мөөнөтүндө күмөндүүлүктү камтыбашы керек, ал даттанууну кароо мөөнөтүн чексиз узартууну жокко чыгарган так чектердин алкагында белгилениши керек. Бул мөөнөттөрдүн ичинде даттанууну чечүү мүмкүн болбой калган учурда, себептерине карабастан, салык төлөөчүдө соттук коргонууга болгон конституциялык укугун пайдаланууга мүмкүнчүлүк болушу керек.

Баяндалганды эске алуу менен, Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 149-беренесинин 2-бөлүгү соттук коргонууга болгон конституциялык укуктун жүзөгө ашырылуусуна тоскоолдук болуп эсептелген талаштарды сотко чейинки чечүүнүн мүмкүн болуучу мөөнөттөрүн чектебеген бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын

Конституциясынын 40-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келет деп таанылган.

Өз кезегинде, Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 149-беренесинин 7-бөлүгү ар кимдин соттук коргонууга болгон конституциялык укугунун жүзөгө ашырып, салык төлөөчүгө ыйгарым укуктуу салык органынын чечимине соттук тартипте даттануу мүмкүнчүлүгүн берүүдө. Бул ченем регулятивдик-берүүчүлүк болуп туруп, императивдик мааниге ээ болгон тыюу салуучу эрежелерди камтыбайт, демек, административдик иштер жарандык сот өндүрүшүнүн өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен талашты сотко чейинки чечүү тартибин сактагандан кийин салык төлөөчүнүн төмөн турган салык органынын чечимин сотко берүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган ченем катары чечмелениши мүмкүн эмес. Ушуга байланыштуу, талашылып жаткан ченем укуктук мамлекеттин принциптерине карама-каршы келген ченем катары каралышы мүмкүн эмес. *(Эскертүү: бул чечим аткарылды).*

4) Конституциялык палата 2017-жылдын 22-февралындагы чечими менен «Нотариат жөнүндө» Мыйзамдын 4-беренесинин төртүнчү бөлүгүнүн экинчи абзацын Конституцияга карама-каршы келбейт деп тааныган.

Конституциялуулугу талашылып жаткан «Нотариат жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренесинин төртүнчү бөлүгүнүн экинчи абзацы атайылап жасаган кылмыштары үчүн соттуулугу бар адамдарга, анын алынып салынганына же жоюлганына карабастан нотариалдык ишти жүргүзүүгө жол берилбейт деп аныктайт.

Конституциялык палата өз чечиминде атайылап жасаган кылмыш – жалпы кабыл алынган эрежелердин чегинен чыгып кетүүчү, билип туруп жасалуучу жана айланадагылар үчүн кооптуулукту туудурган социалдык жүрүм-турумдун кооптуу түрү деп белгилеген. Атайылап кылмыш жасаган адамга терс социалдык сапаттар жана таламдар мүнөздүү. Ошон үчүн, качандыр бир атайылап кылмыш жасаган адам, кандай болгон күндө да, коом тарабынан күмөн ойлорду туудуруп, мындай адамдар иштөөнү ниет кылган коомдук-укуктук институттарга жарандардын ишенимин кескин түрдө үзгүлтүккө учуратышы мүмкүн.

Мамлекеттин атынан укук коргоочулук-юрисдикциялык иш-милдеттерди жүзөгө ашырган нотариат мамлекеттик жана жеке иштеген нотариустардын тутуму болуп, коомдун тиешелүү деңгээлде ишеними болмоюн толук кандуу жана натыйжалуу иштеши мүмкүн эмес.

Ушуга байланыштуу, нотариус жасаган аракеттер жарандык укуктук мамилелердин субъектилери үчүн өзгөчө маанилүү, жана мындай аракеттер жогорку деңгээлдеги кесипкөй, сабаттуу, жоопкерчиликтүү жана коом тарабынан сөзсүз ишеним арттырган адамдар тарабынан жасалат деп түшүнүлөт.

Ошон үчүн мыйзам чыгаруучу мыйзамдуулукту жана чектелбеген чөйрөнүн укуктары менен кызыкчылыктарын бирдей коргоо ишин камсыз кылып, атайылап жасаган кылмыштары үчүн соттуулугу бар адамдарга, анысы алынып салынганына же жоюлганына карабастан нотариус болуп иштөөгө чектөө белгилеген. Ушуга байланыштуу, Конституциялык палата

талашылып жаткан ченем тарабынан киргизилген чектөөнү Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгүндө белгиленген башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоону камсыздоо максатына өлчөмдөш болуп саналат деп тааныган.

5) Конституциялык палата 2017-жылдын 29-мартында «Терроризмге жана экстремизмге каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 6-беренесинин конституциялуулугуна баа берип, талашылып жаткан жобону Конституцияга карама-каршы келбейт деп тааныган.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде 2016-жылдын 11-декабрындагы референдумда кабыл алынган «Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Мыйзам менен Конституцияга жарандык маселесин жөнгө салуу бөлүгүндө өзгөртүүлөр киргизилгенин белгилеген.

Мында, конституциялык жаңылык жарандык маселесинде адамдын абалын начарлатпай тургандыгын белгилеп кетүү зарыл. Мурда колдонуудагы «бир дагы жаран өзүнүн жарандыгынан же өзүнүн жарандыгын өзгөртүү укугунан ажыратылышы мүмкүн эмес» деген конституциялык орнотмо жаран лоялдуулук принцибин карманып жана мамлекеттин жараны болуп, өз мамлекетинин кызыкчылыгына турмуштук маанилүү кызыкчылыктарына зыян келтирбөө шартында гана адамдын ажыратылгыс укугу катары каралышы мүмкүн болуучу. Башкача түшүнүү өз ара милдеттенмелерге негизделген адам жана мамлекеттин ортосундагы мамилелер катары жарандыктын маңызына карама-каршы келмек.

Ошон үчүн киргизилген өзгөртүүлөр менен жарандыктан ажыратуу жана кодификацияланган же органикалык мыйзамга салыштырмалуу жогорку юридикалык күчкө ээ болгон конституциялык мыйзам аркылуу жарандыгын өзгөртүү укугу маселесинде регламенттөөгө болгон талаптар гана көтөрүлдү, бул-ушул маселенин коомдогу салмагынын өсүшүнө ылайык.

Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасынын Конституциясы жарандык маселелерин ар кандай укуктук статусу бар мыйзамдар менен укуктук жөнгө салууну карайт. Маселен, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 50-беренесинин 3-бөлүгүнүн экинчи абзацына ылайык Кыргыз Республикасынын жарандыгын берүүнүн тартиби жана шарттары мыйзам менен аныкталышы керек, ал эми жарандыктан ажыратуу жана жарандыгын өзгөртүү укугун чектөө ушул эле берененин 2-бөлүгүнө ылайык конституциялык мыйзамда жөнгө салынышы керек.

Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жарандык маселелерин ар кандай мыйзам актыларында укуктук жөнгө салынышы жарандык жөнүндө конституциялык жоболорду жүзөгө ашыруудагы жөнгө салуучу усулдардын натыйжасыз болушуна өбөлгөлөрдү жаратышы мүмкүн деп эсептейт. Буларды эске алганда, жарандыктын бардык маселелери жогорку юридикалык статуска ээ

болгон бир ченемдик укуктук акты – конституциялык мыйзамда жөнгө салынышы мүмкүн.

«Терроризмге жана экстремизмге каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын талашылып жаткан 6-беренеси менен «Кыргыз Республикасынын жарандыгы жөнүндө» Мыйзамдын 26-беренесинин 1-пунктуна жарандыкты жоготуунун негиздерине эл аралык тынчтыкты жана коопсуздукту сактоо боюнча расмий милдеттерди аткаруу учурларын кошпогондо, адамдын чет мамлекеттин аскердик же чалгындоо кызматына кирүүсүнүн, чет мамлекеттин аймагындагы куралдуу кагылыштарга же согуш аракеттерине катышуусунун кесепетинде деген негиздердин катарына террорчулук же экстремисттик кылмыштарды жасоо шыктарын жана көндүмдөрүн алууга багытталган даярдыктан Кыргыз Республикасынын аймагынан тышкары жакта өтөөсүнүн кесепетинде деген толуктоо киргизилген.

Конституциялык палата өз чечиминде «Кыргыз Республикасынын жарандыгы жөнүндө» Мыйзамда камтылган жарандыкты жоготуу жөнүндө ченемдер, бул маселени регламенттөөчү конституциялык мыйзамдын жоктугуна байланыштуу Негизги мыйзамды өзгөртүүнүн натыйжасында пайда болгон табигый укуктук ача пикир болуп эсептелет, анткени бул маселе мурда кабыл алынган эски процедура боюнча жөнгө салынышы мүмкүн эмес, ал эми жаңысы болсо иштелип чыга элек деп белгилеген. Бирок, пайда болгон укуктук коллизия талашылып жаткан мыйзамдын ченемин конституциялуу эмес деп таануу үчүн негиз боло албайт. Бул учурда мыйзамдын мезгил алкагында колдонуу эрежелерине ылайык жана «Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Мыйзамдын 2-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык 2007-жылдын 21-майындагы «Кыргыз Республикасынын жарандыгы жөнүндө» Мыйзам 2016-жылдын 2-августундагы өзгөртүүлөрү жана толуктоолору менен Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келбеген бөлүгүндө колдонулууга тийиш.

Ушуга байланыштуу, «Терроризмге жана экстремизмге каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 6-беренеси адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин, анын ичинде жарандыкка жана жарандыгын өзгөртүү укуктарын жокко чыгарбайт жана кемсинтпейт, ар кимдин соттук коргонууга болгон укугун бузбайт, демек, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна, 26-беренесинин 1-бөлүгүнө, 50-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келүүчү катары каралышы мүмкүн эмес.

б) Конституциялык палата 2017-жылдын 19-апрелиндеги чечими менен «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 15-беренесинин 1-бөлүгүнүн биринчи жана экинчи абзацтарын, 17-беренесинин 1-бөлүгүн Конституцияга карама-каршы келбейт деп тааныган.

Конституциялык текшерүүнүн предмети болгон ченемдик жоболордун талаптарына ылайык юриспруденциянын «бакалавр» академиялык даражасы бар «магистр» академиялык даражасын ыйгаруу менен «юриспруденция» даярдык багыты боюнча жогорку юридикалык билимдүү Кыргыз Республикасынын жараны гана судья боло алат.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде соттук бийлик мамлекеттик бийликтин бир бутагы катары, укукту, мамлекеттик жана коомдук турмуштун укуктук калыптанууларын ар кандай бузуулардан, аларды ким жасаганына карабастан коргоого милдеттүү деп белгилеген. Судьялардын аларга соттук бийликтин коомдук-укуктук милдеттерин аткаруусуна байланыштуу берилген конституциялык-укуктук статусунан келип чыкканда, судьяларга жогорулатылган талаптар коюлат – жогорку профессионализм, компетенттүүлүк, жоопкерчилик, кызматтык милдеттерди аткаруу үчүн зарыл болгон тиешелүү даярдыктардын, билимдер жана көндүмдөрдүн болуусу шарт.

Судьялардын компетенттүүлүгү принцип, соттук тутумдун курулушу жана иштешинин негизги башаты катары каралат. Судьянын укуктук даярдыгы, анын квалификациясы судьялык функциянын негизи болуп саналат. Бул судьялыкка талапкерди тандоону да, алардын андан ары кызматында көтөрүлүүсүн да аныктай турган принцип. Судьялардын даярдыгынын даражасына, укуктук компетенттүүлүгүнө алардын жумушунун тикелей натыйжасы катары – сот адилеттигин жүзөгө ашыруунун жана соттук актыларды түзүүнүн сапаты, ошондой эле коомдун соттук бийликке болгон ишеними көз каранды экени өзгөчө маанилүү.

«Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 4-беренесинин 1-бөлүгүндө камтылган укуктук компетенттүүлүк принциби мыйзам чыгаруучунун судьялардын өзгөчө статусун эске алып, аларга соттук бийликтин алып жүрүүчүлөрү катары квалификациясына жогорку стандарттарды жана башка талаптарды, анын ичинде даярдык деңгээли боюнча талаптарды коюшун болжойт. Бул судьялык квалификациянын деңгээли жогору болушу керек, башкача айтканда, ал судья иштеген чөйрөдө орточо деп саналган деңгээлден жогору, бирок процесстин катышуучуларынын кесипкөй өкүлдөрүнүн даярдык деңгээлинен төмөн болбошу керек дегенди билдирет.

Судьянын компетенттүүлүгүндө жана профессионалдуулугунда жарандардын шектенүүлөрү коомдук бийликтин алып жүрүүчүсү катары алардын аракеттеринин мыйзамдуулугунда жана негиздүүлүгүндө шектенүүлөрдү туудурушу мүмкүн, анткени сот адилеттигин жүзөгө ашыруу негизги конституциялык институттардын, мамлекеттүүлүктүн пайдубал элементтеринин бири болуп саналат.

Ошон үчүн мындай талаптарды белгилөө, жогоруда белгиленгендей, бийликтин соттук тармагынын бийик деңгээлин, судьянын милдетин аткарып жаткан адамдардын профессионалдык ишмерлигинин спецификалык мүнөзүн колдоо максатында анын уюштуруу жана иштөө милдеттери менен шартталган. Демек, мыйзам чыгаруучу коомдун жана мамлекеттин бир бөлүгүнүн кызыкчылыгын көздөбөстөн, коом менен мамлекеттин бүтүндөй

кызыкчылыктарын көздөп келген (Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 5-беренесинин 1-бөлүгү).

7) Конституциялык палата 2017-жылдын 24-майында Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 378-беренесинин 2-бөлүгүнүн «Тараптардын келбей калышы ишти карап чыгууга тоскоолдук кылбайт» деген ченемин Конституцияга карама-каршы келбейт деп тааныган.

Конституциялык палата көрсөтүлгөн ченемдин конституциялуулугун негиздөөдө талашылып жаткан ченем Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 378-беренесинин 2-бөлүгүнүн биринчи сүйлөмү менен тутумдаш байланышта турат, анда тараптар соттук отурумдун убактысы жана орду тууралуу тиешелүү деңгээлде маалымдалгандан кийин келбей калган учурда ишти тараптардын катышуусуз кароого мүмкүндүк берет. Ошон үчүн соттук жыйындын убакыты жана орду жөнүндө талапка ылайык маалымдалган тараптардын соттук жыйынга келбей калуусу алардын соттук териштирүүгө тике катышуу укугунан жана башка процесстик укуктарды жүзөгө ашыруудан баш тартуусун ырастаган эрки болуп саналат. Ушуга байланыштуу, мындай жагдай ишти көзөмөл инстанциясында маңызы боюнча кароо үчүн тоскоолдук болуп саналбайт. Анын үсүтүнө, сот процесстик жана материалдык укуктун ченемдерин туура колдонуу менен мыйзамдуу жана негиздүү чечимди чыгаруу милдетинен келип чыккандай, ишти кандай тартипте жана кандай процедурада кароо керектигин чечүүдө ишке катышкан жана келген тараптардын пикирин, болгон материалдарды эске алуу менен бардык жагдайларды бирдикте баалап чечим кабыл алат. Мында сот жаңы далилдерди карабайт жана каралып жаткан иштин жагдайларынын алкагынан чыкпайт.

8) Конституциялык палата 2017-жылдын 7-июнундагы чечими менен Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 94-беренесинин 2-бөлүгүнүн конституциялуулугуна баа берген жана талашылып жаткан ченемди каралып жаткан чечимдин жүйөлөштүрүүчү бөлүгүндө (4, 5-пункттарында) көрсөтүлгөн конституциялык-укуктук түшүнүктө Конституцияга карама-каршы келбейт деп тааныган.

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 94-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, эгерде, адам кылмыш жасалган мезгилде же ал жасалгандан кийин түздөн-түз колго түшсө; көрүп тургандар, анын ичинде жабырлануучулар ошол адамды кылмыш жасаган адам катары ачык көрсөтүп турушса; шектүү адамдан же анын кийиминен, анын жанынан же анын жашаган жеринен кылмыштын ачык белгилери табылса, кылмыш жасоодо шектүү болгон адам кармалышы мүмкүн.

Талашылып жаткан ченемдин мазмунунан келип чыккандай, адам кылмыш жасады деп андан шектенүүгө негиз берген башка маалыматтар болгондо, анын туруктуу жашаган жери болбогондо, анын инсандыгы аныкталбаганда жана ал тарабынан качууга аракет жасалганда, ал кармалышы мүмкүн (Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 94-беренесинин 2-бөлүгү). Талашылып жаткан ченемди баяндоонун мыйзам чыгаруу техникасын эске алуу менен келтирилген негиздер кылмыш жасады деп адамды кармоодо ченемдер өз алдынча иштейт. «Адамды кылмыш жасады

деп андан шектенүүгө негиз берген башка маалыматтар болгондо» деген адамды кармоонун мындай негиздемеси Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 94-беренесинин 2-бөлүгүндө көрсөтүлгөн башка негиздер менен байланышсыз так жана бир маанилүү аныктамалары жок ченемди билдирет, мындай жагдай кеңири караштырууга мүмкүнчүлүк берип, Кыргыз Республикасынын Конституциясында кепилденген жарандардын конституциялык укуктарынын бузулушуна олуттуу коркунуч туудурат. Талашылып жаткан ченемди кеңейтип түшүндүрүүнүн негизинде кармоо сыяктуу процесстик мажбурлоо чарасын адамга карата колдонуу өлчөмсүз жана эркиндик менен жеке кол тийбестикке болгон конституциялык укукту акыйкатсыз чектөө болуп саналат. Жарандын эркиндикке жана жеке кол тийбестикке болгон конституциялык укугунан ажыратуу же чектөө башкача түшүндүрүүнү жокко чыгарган белгилүү мыйзамдуу негизде жана критерийлердин негизинде жүзөгө ашырылышы керек жана конституциялык, жазык-процесстик мыйзамдардын концептуалдык негиздерине ылайык келиши керек. Укуктук айкындык принцибине ылайык укуктук ченемдердин формалдуу айкындыгы, тактыгы, ачыктыгы, кош маанилүүлүккө жол бербестиги жана колдонуудагы укуктук жөнгө салуу тутумундагы алардын шайкештигинин зарылдыгы шартталат, анткени укуктук ченемди бир өңчөй түшүнүү жана түшүндүрүү шартында гана укуктук айкындык камсыз болушу мүмкүн. Көрсөтүлгөн критерийлерге жооп бербеген мыйзам жоболору кайчылашкан укук колдонуучулук тажрыйбаны жаратат, аны ар кыл түшүндүрүү жана өз билемдик менен колдонуу мүмкүндүгүн түзөт, ошентип адамдын жана жарандын конституциялык укуктары менен эркиндиктеринин бузулушуна алып келиши мүмкүн. Ушуга байланыштуу, «адамды кылмыш жасады деп андан шектенүүгө негиз берген башка маалыматтар болгондо» деген негиздемени кылмыш жасоого шектүү болгон адамды кармоо үчүн өз алдынча иштеген негиз катары колдонуу Кыргыз Республикасынын Конституциясында кепилденген ар бир адамдын эркиндикке жана жеке кол тийбестикке болгон укугун бузушу мүмкүн. Бирок, бул негизди Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 94-беренесинин 2-бөлүгүндө көрсөтүлгөн башка негиздер менен өз ара байланышта колдонулушу «башка маалыматтар» деген сөздөр жыйындысында ушул эле берененин 1-бөлүгүндө көрсөтүлгөн негиздерден кем болбогон адилет соттун максаттарына жетишүү үчүн маани берет. Демек, «кылмыш жасады деп андан шектенүүгө негиз берген башка маалыматтар болгондо» деген негизди Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 94-беренесинин 2-бөлүгүндө көрсөтүлгөн негиздер менен чогуу жана алар болгондо колдонуу укуктар менен эркиндиктерди Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгүндө белгиленген максаттарга өлчөмдөш чектөө болуп саналат.

Баяндалгандын негизинде, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине белгиленген чечимдин жүйөлөштүрүүчү бөлүгүнө (4-пунктуна) ылайык Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 94-

беренесинин 2-бөлүгүнө тийиштүү өзгөртүү киргизүү тапшырмасы берилген. (Эскертүү: бул чечим аткарылган).

9) Конституциялык палата 2017-жылдын 28-июнунда «Кыргыз Республикасынын Администрациялык жоопкерчилик жөнүндө кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу» Кыргыз Республикасынын 2016-жылдын 28-декабрындагы Мыйзамынын 1-беренесинин 1-пунктунун «б» пунктчасынын конституциялуулугуна баа берген жана талашылып жаткан жобону Конституцияга карама-каршы келбейт деп тааныган.

Талашылган жобого ылайык көп квартиралуу үйлөрдөгү турак жайларды сааттык жана суткалык мейманкана катары берүү, өткөрүп берүү, пайдалануу – жарандарга эсептешүү көрсөткүчүнүн - жетимиш, кызмат адамдарына - токсон, юридикалык жактарга - жети жүз өлчөмүндө айып салууга алып келет.

Конституциялык палата өзүнүн чечими менен жаранга өзүнүн мүлкүн ар кандай экономикалык ишмерлик үчүн эркин колдонуу укугун бекитүү менен, Конституция, бул укук мыйзамда тыюу салынбаган учурда гана берилиши мүмкүн деп белгилеген. Башкача айтканда, жарандардын мүлктү экономикалык максаттарда эркин колдонуунун конституциялык укугу улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын жана адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо максатында зарыл болгон деңгээлде чектелиши мүмкүн (Конституциянын 20-беренесинин 2-, 3-бөлүктөрү).

Көп квартиралуу үйдөгү квартиралардын турак жай катары укуктук табияты жана касиети аларда жарандардын тек гана жашоосу үчүн пайдалануусунда турат. Мыйзам чыгаруучу турак жай мыйзамдарынын принциптерин жетекчиликке алып, мыйзам чыгаруучу көп квартиралуу үйлөрдөгү турак жайларда мейманканаларды жайгаштырууга, ошондой эле жашоодон тышкары ар кандай башка максаттар үчүн аларды пайдаланууга тыюу салган.

Бирок, көп квартиралуу үйлөрдө мейманканаларды жайгаштырууга тыюу салынгандыгына карабастан Кыргыз Республикасында бул тартип жарандар тарабынан сакталган эмес, натыйжада көптөгөн жарандардын конституциялык укуктары менен эркиндиктеринин бузулушуна алып келген. Демек, турак жай мыйзамдарынын ченемдик көрсөтмөлөрүн, кадыресе, Кыргыз Республикасынын Турак жай кодексинин 4-беренесин бузуу үчүн административдик жоопкерчиликти орнотуу, мыйзам чыгаруучунун ченем жаратуучу ишмерлигинин логикалык уландысы болуп саналат.

Ушуга байланыштуу, сааттык жана суткалык мейманкана катары көп квартиралуу үйлөрдөгү турак жайларды берүү, өткөрүү жана пайдалануу үчүн административдик айып салууну бекиткен талашылып жаткан ченем коомдук тартипти, калктын саламаттыгын жана адеп-ахлагын сактоону, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоону камсыздоо конституциялык максатына өлчөмдөш чектөө болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет деп каралышы мүмкүн эмес.

10) Конституциялык палата 2017-жылдын 5-июлундагы чечими менен Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 60-беренесинин 4-бөлүгүнүн 7-пунктунун конституциялуулугуна баа берген жана талашылып жаткан ченемди шектүүнүн, айыпкердин, соттолуучунун жакын туугандарын, алардын көрсөтмө берүү ниети болгон учурда суракка алууга жол бербеген бөлүгүндө Конституциянын 26-беренесинин 5-бөлүгүнө карама-каршы келет деп тааныган.

Конституциялык палата чечиминде өзүнө же жакын туугандарына, башкача айтканда күбөнүн иммунитетти бар адамдарга каршы көрсөтмө ыктыярдуулук жана диспозитивдик принциптердин сакталышы менен гана берилиши мүмкүн деп белгилеген. Бул ченемди өзүнө же ата-энеси, күйөөсү (аялы), балдары, асырап алуучулар, асыранды балдар, бир атадан жана бир энеден тараган жана атасы же энеси бөлөк болгон ага-ини жана эже-синди, чоң ата, чоң эне, таята, таене, неберелердин катарына кирген жакын туугандарына каршы күбө катары өтүүгө кандайдыр бир мажбурлоого каршы укуктук кепилдик катары кароо керек. Жарандарды жеке өзүнө, жубайына жана жакын туугандарына каршы күбө катары өтүү милдетинен бошотуп, мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 26-беренесинин 5-бөлүгүнө жана адамды өзүнө жана жакын туугандарына зыян келтирүүгө мажбурлоонун мүмкүн эместиги жөнүндө адеп түшүнүктөрүнө ылайык юридикалык көрсөтмөлөрдү орноткон.

Шектүүнүн, айыпкердин, соттолуучунун жакын туугандарын күбө катары өтүүгө тыюу салуу алардын кайсы бир маалыматты жарыя кылууда кызыкдар болгон учурда укугун чектебеш керек. Демек, тергөө органдары жана сот тиешелүү өтүнүч киргизген адамдын күбө катары өтүүгө ниетин четке кагууга укугу жок. Шектүүнүн, айыпкердин жана соттолуучунун жакын туугандарынын ыктыярдуу күбө катары көрсөтмөлөрүн пайдалануу зарылдыгы айыптоо жана коргоо тараптарын бирдей процесстик укуктарына ээ кылуу менен алардын атаандаштык жана тең укуктуулук принциптерин жүзөгө ашыруунун курамы болуп саналат. Ошентип, шектүүнүн, айыпкердин, соттолуучунун жакын туугандары өзүлөрүнө маалым болгон иштин жагдайлары тууралуу көрсөтмө берүү мүмкүндүгүнөн ажыратылбашы керек.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине көрсөтүлгөн чечимдин жүйөлөштүрүүчү бөлүгүнө (4-пунктуна) ылайык Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 60-беренесинин 5-бөлүгүнө тиешелүү өзгөртүү киргизүү тапшырмасы берилген. *(Эскертүү: бул чечим аткарылган жок).*

II. Конституциялык палатанын чечимдеринин аткарылуусунун сереби.

Жалпысынан, Конституциялык палата түзүлгөндөн баштап (2013-жылы) 2017-жылдын 31-декабрындагы абалына карата 75 чечим жана 1 корутунду кабыл алган, анын ичинен:

- ченемдик укуктук актыларды Конституцияга карама-каршы келбейт деп таануу жөнүндө – 58 чечим, ал эми 17 чечимде талашылып жаткан

ченемдердин конституциялуулугун текшерүүнүн жүрүшүндө табылган тийиштүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына киргизүү жөнүндө тапшырмалар бар;

- талашылып жаткан ченемдик укуктук актыларды Конституцияга карама-каршы келет же жарым-жартылай карама-каршы келет деп таануу жөнүндө – 17 чечим, анын ичинен 14 чечимде Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына тийиштүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү боюнча тапшырмалар бар.

Конституциялык палата жыл сайын өзүнүн ишмерлигинин жыйынтыктарын чыгарып, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялдык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 4-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктун жетекчиликке алып, кабыл алынган актыларынын аткарылуусуна анализ жасайт. Бирок, актылары Конституциялык палатанын кароо предмети болгон ченем жаратуучу органдар тарабынан берилген маалыматтын анализи 2017-жылдын 31-декабрындагы абалы боюнча Конституциялык палатанын чечимдеринен келип чыккан 31 тапшырманын ичинен Конституциялык палатанын 21 чечими (68%) аткарылган, 1 чечим Конституцияга өзгөртүүлөрдү киргизүүгө байланыштуу контролдон алынган, Конституциялык палатанын 9 чечими (32%) аткарылбай турат.

1) Конституциялык палата 2013-жылдын 26-ноябрындагы чечими менен Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 427-беренесинин конституциялуулугуна баа берген.

Талашылган ченемдик жобого ылайык Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан кызматка шайлануучу, бекитилүүчү же дайындалуучу жетекчи кызматкерлерди иштен бошотуу, иштен бошотуунун күнүн жана себептерин жазма баяндоону өзгөртүү, башка ишке которуу, аргасыз ишке чыкпай калган же аз акы төлөнүүчү ишти аткарган жана тартиптик жаза берилген мезгил үчүн акы төлөө маселелери боюнча жекече эмгек талаш-тартыштар соттук эмес тартипте чечилет. Ушул беренде белгиленген тартипте кабыл алынган чечимдер даттанылууга жатпайт.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде мамлекеттик кызмат орундарын ээлеген башка жетектөөчү кызматкерлерге карата, атап айтканда, кызматтан бошотуу мыйзамдарда аныкталган тартипте Премьер-министрдин тескемеси менен жүзөгө ашырылууда, административдик мамлекеттик кызмат орундарын ээлегендерге карата, алардын кызматынан бошотуу, бошотуу күнүн жана себептеринин таризин өзгөртүү, башка ишке которуу, аргасыз ишке чыкпагандыгы же аз акы төлөнүүчү ишти аткарган жана тартиптик жаза берилген мезгил үчүн акы төлөө маселелери боюнча кабыл алынган чечимдерине соттук даттануу укуктарына чектөөлөрдү киргизүүгө жол берилбейт деп көрсөткөн. Жетектөөчү кызматкерлердин бул категориясын бошотуу мыйзамдарда аныкталган негиздемелер боюнча гана мүмкүн болот. Ошону менен бирге, мындай мамлекеттик кызматкерлер, тескерисинче, алардын иши мамлекеттеги саясий өзгөрүүлөрдөн көз

карандысыздык кепилдиктерине ээ болууга тийиш, ал эми алардын өз кесиптик милдеттерин аткарышы саясатташтырылбаган мүнөздө болууга тийиш. Ушуга окшош принцип, Премьер-министр тарабынан жүзөгө ашырылуучу кызмат ордуна дайындоо, бекитүү (бошотуу) кызмат орундарынын номенклатурасына кире турган башка жетектөөчү кызматкерлерге карата колдонулат.

Баяндалгандын негизинде, Конституциялык палата Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 427-беренесин саясий кызматтарды ээлегендерге карата Конституцияга ылайык келет деп таануу менен, бул мыйзам жоболору административдик мамлекеттик кызмат орундарын ээлеген адамдарга, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан дайындала турган жетектөөчү кызматкерлердин башка категорияларына карата Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келбейт деп тааныган (*чечим аткарылган жок*).

2) Конституциялык палата 2014-жылдын 11-июлундагы чечими менен Кыргыз Республикасынын Убактылуу Өкмөтүнүн 2010-жылдын 12-августундагы №121 «Кант цемент заводу» ачык акционердик коомунун акцияларынын 13,21% улутташтыруу жөнүндө»; 2010-жылдын 3-июнундагы №60 «Ташкөмүр» жоопкерчилиги чектелген коомун улутташтыруу жөнүндө»; 2010-жылдын 20-майындагы №48 «Пансионат Витязь» жоопкерчилиги чектелген коомунун жер участогун жана объекттерин улутташтыруу жөнүндө»; 2010-жылдын 3-ноябрындагы №146 «Жалал-Абад шаары, Курманбек көчөсү, 8 дареги боюнча жайгашкан жер участкасын жана турак эмес жайларды улутташтыруу жөнүндө Декреттери жана Убактылуу Өкмөттүн башка Декреттери конституциялык жана сот өндүрүшүнүн башка бардык түрүнүн алкагында соттук териштирүүнүн предмети боло албайт деп тааныган. Конституциялык палата өзүнүн чечимдерин талашылып жаткан Декреттер белгиленген ченем жаратуучу процедуралардан тышкары кабыл алынган, ченемдик-укуктук актылардын формалдуу белгилерине ээ эмес жана Конституциялык палатанын карамагындагы юридикалык ыкмалар аркылуу изилденип, чечилиши мүмкүн эмес деп жүйөлөштүргөн. Андан тышкары, Конституциялык палата дал ушул себептер боюнча Декреттер жалпы юрисдикция сотторунун да кароо предмети боло албайт деп белгилеген.

Бирок, Конституциялык палата мамлекеттик бийлик органдары тарабынан, талашка түшкөн Декреттер тарабынан каралган маселени деталдуу изилдөө жана кызыкдар болгон субъекттерди сот адилеттигине жетүү укугун камсыз кылуу максатында, тиешелүү чараларды көрүү керек, колдонуудагы укуктук талаанын алкагында талаш маселелерди чечүү механизмин иштеп чыгуу зарыл деп көрсөткөн.

Бул милдеттин мазмундук мааниси тиешелүү шарттарды түзүү зарылдыгын жаратат, анда жеке менчиктин баардык таризинин субъектиси өз кароосу боюнча өзүнүн мүлкүнө ээ болууга, колдонууга жана тескөөгө болгон укугун ишке ашыруу мүмкүндүгүнө ээ болот, ошондой эле зарыл болгон учурда коргонуунун майнаптуу каражаттарына колдонуу

мүмкүндүгүн алышы керек. Дал ушул себеп менен, Конституциялык палата Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө Убактылуу Өкмөттүн Декреттери боюнча талаш-тартыш маселелерди бир убакыттын ичинде чечүүнү камсыз кылган укуктук механизмдерди жана мыйзамдуу менчик ээлеринин мүлктүк укугун калыбына келтирүү мүмкүндүгүн түзүп берүү тапшырмасын берген (*чечим аткарылган жок*).

3) Конституциялык палата 2014-жылдын 4-сентябрында «Кыргыз Республикасындагы дин тутуу эркиндиги жана диний уюмдары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын дин иштери боюнча мамлекеттик органдын эсепке алуу каттоосу жок диний уюмдардын иш-аракети жана иштешти жөнүндө; диний уюм жашы жеткен жана Кыргыз Республикасынын аймагында туруктуу жашаган Кыргыз Республикасынын эки жүздөн кем болбогон жаранынын демилгеси боюнча түзүү жөнүндө маселелерди камтыган 8-беренесинин 2, 3-бөлүктөрү Конституциянын ченемдерине карама-каршы келбейт, ал эми ушул Мыйзамдын 10-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-абзацындагы «...жергиликтүү кеңеш менен макулдашылган» деген сөздөрдөн турган ченем Конституциянын 20-беренесинин 2-бөлүгүнө жана 35-беренесине карама-каршы келет деп чечим чыгарган.

Конституциялык палата өзүнүн чечимин кийинкидей тыянактар менен негиздеген.

Диний уюм коммерциялык эмес уюмдун бир түрү болуп эсептелет жана коомдун социалдык түзүмүнүн бөлүмү болот. Диний уюмдар акыркы жылдарда анын активдүү элементтеринин бири болуп калгандыгына байланыштуу мыйзам чыгаруучу диний уюмдарды эсептик каттоого алуу үчүн жогорулатылган талаптарды бекиткен. Бул талаптар дин эркиндигин чектөө катары каралышы мүмкүн эмес, анткени дин иштери боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органы тарабынан диний уюмду эсепке алуу ал уюмдун жар салган баалуулуктарына жараша жасаган ишмерлигин аныктаса болот, диний уюмдун функцияларынын жана аракеттеринин коомдук коопсуздугун бааласа болот.

Ошону менен бирге, Конституциялык палата «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамдын 16-беренесинде бекитилген жергиликтүү маанидеги маселелерди аныктоонун принциптерине негизделгенде, диний уюмду түзүүнүн демилгечилеринен болуп эсептелишкен жарандардын тизмесин макулдашуу «Кыргыз Республикасындагы дин тутуу эркиндиги жана диний уюмдары жөнүндөгү» Мыйзамга ылайык, эсептик каттоо боюнча функция (милдети) дин иштери боюнча мамлекеттик органга жүктөлүп турганда, жергиликтүү маанидеги маселелерге таандык болушу мүмкүн эмес.

Андан тышкары, талашылып жаткан Мыйзам жергиликтүү кеңеш менен макулдашылууда демилгечилер тарабынан сактабаган учурда баш тартууга алып келе турган жарандардын тизмесин макулдашуунун критерийлерин аныктаган эмес. Жол-жобо, мөөнөт, макулдашуунун критерийлери маселесинде мындай укуктук так эместик жергиликтүү кеңештер тарабынан арыздануучу менен талашылып жаткан ченемди ар кандай түшүнүү жана колдонууга алып келет. Ошол эле учурда, жергиликтүү кеңештер тарабынан диний уюмду түзүүнүн демилгечилеринин тизмесин

макулдашуудан баш тартууда, мыйзам менен бекитилген жол-жоболордун жоктугу кайрылуучуларды сот тартибинде өз укуктарын коргоодон ажыратат. Бул өз кезегинде Конституциянын 35-беренесинде бекитилген биригүү эркиндигине болгон укукту бузууга алып келет.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, ишмердүүлүгү кандайдыр бир даражада жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүгө таасир эте ала турган диний уюмдардын социалдык активдүүлүгүн эске алуу менен, мыйзам чыгаруучуга мыйзамда диний уюмдардын тиешелүү аймакта өзүнүн ишмердүүлүгүн жүргүзүү жөнүндө ниетин жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдарына маалымдоо милдетин караштыруу тапшырмасы берилген (*чечим аткарылган жок*).

4) Конституциялык палата 2015-жылдын 14-сентябрындагы чечими менен «Кыргыз Республикасынын жарандарын биометрикалык каттоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 2-беренесинин 1-бөлүгүнүн, 2-бөлүгүнүн 2-пунктунун, 3-беренесинин 3-абзацынын, 4-беренесинин 1, 2-пункттарынын, 5-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнүн, 6-беренесинин 1, 3-бөлүктөрүнүн, 7-беренесинин конституциялуулугуна баа берген жана талашылып жаткан жоболорду Конституцияга карама-каршы келбейт деп тааныган.

Конституциялык палата өзүнүн тыянактарын, мамлекет бул укукту ишке ашырууда мүмкүн болгон кийлигишүү учурларын мыйзамдын негизинде гана милдеттүү анын ичинде соттук коргоо кепилдиги, улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын, адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максаттарында гана жол берилет деп жүйөлөштүргөн. Ошон үчүн, адамдын жеке турмушу жөнүндө маалыматты анын макулдугусуз жыйноо, сактоо, пайдалануу жана жайылтууга мыйзамдуу кийлигишүү мүмкүнчүлүгү Конституцияда белгиленген конституциялык маанилүү максаттарга ылайык келиши керек. Өз кезегинде, биометрикалык маалыматтарды жыйноо, сактоо, пайдалануу жана жайылтууну караган жарандардын биометрикалык маалыматтары сыяктуу мындай механизмди киргизүү жогоруда көрсөтүлгөн конституциялык максаттарга шайкеш келиши керек.

Конституциялык палата шайлоонун социалдык-саясий маанисин эске алып, мамлекет өткөрүлүп жаткан шайлоонун айкындуулугун, чынчылдыгын жана адилеттүүлүгүн камсыз кылуунун ар кандай шаймандарын иштеп чыгууга жана пайдаланууга укуктуу, андай шаймандардын бири катарында шайлоочулардын актуалдашкан тизмесин түзүүдө жаңы технологияларды пайдалануу болуп саналышы мүмкүн деп көрсөткөн.

Баяндалгандын негизинде, Конституциялык палата жарандарды өз убагында каттоо жана идентификациялык документтерди берүү максатында жарандарды биометрикалык каттоо, ошондой эле шайлоочулардын актуалдашкан тизмесин түзүү чынчыл, эркин жана ачык-айкын шайлоону камсыз кылууга жөндөмдүү шайлоо процессинин ажырагыс бөлүгү катары, мамлекеттин улуттук коопсуздугун коргоону камсыз кылуунун алкагында жеке турмуштун кол тийбестигине укукту чектөөгө шайкеш болуп саналат деп чечкен.

Аны менен бирге, Конституциялык палата талашылып жаткан ченемде (Мыйзамдын 2-беренесинин 2-бөлүгү) аныкталган башка милдеттер, алардын мамлекеттик жана социалдык маанисине карабай, жол берилбеген жалпыланган мүнөзгө ээ, бул Кыргыз Республикасынын Конституциясы менен кепилденген адамдын укуктарын жана эркиндиктерин чектөө учурунда ылайыксыз болуп саналат. Аталган милдеттер, өз маңызы боюнча, талашка түшкөн Мыйзамдын максаттары болуп саналат, аларга биометрикалык маалыматтарды колдонуу менен Кыргыз Республикасынын жарандарынын актуалдашкан базасын түзүү аркылуу жетсе болот. Ушуга байланыштуу, Конституциялык палата мыйзам чыгаруучуга «Кыргыз Республикасынын жарандарын биометрикалык каттоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү керек деп, булар Мыйзамдын так жана ачык максаттарын аныктап, аларга жетүүчү механизмдерди так иштеп чыгуу тапшырмасын берген. Бул учурда мыйзам чыгаруучу мыйзам жаратуучу процессте юридикалык терминологияны туура колдонушу керек, ошондо Мыйзамдын ченемдерин кош мааниде жана бир маанилүү эмес түшүнүү жокко чыгат.

Конституциялык палата өзүнүн чечиминде биометрикалык маалыматтар жеке маалыматтардын өзгөчө сезгич категориясы болуп саналат, аларды мыйзамсыз колдонуу коркунуч жаратат жана бул маалыматтардын субъекттеринин укуктарына жана мыйзамдуу кызыкчылыктарына олуттуу зыян келтириши мүмкүн деп көңүл бурган. Ушуга байланыштуу, Конституциялык палата мыйзам чыгаруучу тарабынан Мыйзамдын 6-беренесинин 2-бөлүгүндө биометрикалык маалыматтарды Кыргыз Республикасынын «Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө», «Маалыматташтыруу жөнүндө», «Кыргыз Республикасында мамлекеттик сырды сактоо жөнүндө» мыйзамдары менен коргоо каралган деп белгилеген. Ушуга ылайык, биометрикалык маалыматтарды жыйноо, сактоо, пайдалануу жана жайылтууну алып бара турган мамлекеттик ыйгарым укуктуу орган маалыматтар базасына санкцияланбаган кирүү мүмкүндүгүн жокко чыгаруу үчүн аталган мыйзамдарды кынтыксыз аткарышы керек.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 29-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык мыйзамда белгиленген учурлардан тышкары адамдын макулдугусуз анын жеке турмушу тууралуу маалыматты, жашыруун маалыматты жыйноого, сактоого, пайдаланууга жана жайылтууга жол берилбейт. Ушуга байланыштуу талашылып жаткан Мыйзамдын 6-беренесинин 3-бөлүгүндөгү ченем Кыргыз Республикасынын мыйзамдары менен жөнгө салынган адамдын жеке турмушу жөнүндөгү маалыматты берүү тартибин орнотуу бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 29-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келбейт, анткени башка ченемдик укуктук актылар тарабынан мындай тартипти орнотууга жол берилбейт.

Ошон үчүн Конституциялык палата Мыйзамдын (6-берененин 3-бөлүгү, 7-берененин 2-бөлүгү) талашка түшкөн ченемдерин башкача түшүнүү адамдын жана жарандын конституциялык укуктарынын жана эркиндиктеринин, жеке маалыматтарынын коопсуздугунун конституциялык кепилдигинин бузулушуна алып келиши мүмкүн деп белгилеген. Ушуга

байланыштуу, талашка түшкөн ченемдерди түшүнүүдө жана колдонууда кош маанилүүлүктү жокко чыгаруу максатында мыйзам чыгаруучуга «Кыргыз Республикасынын жарандарын биометрикалык каттоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү тапшырмасы берилген *(чечим аткарылган жок)*.

5) Конституциялык палата 2015-жылдын 27-ноябрындагы чечими менен Кыргыз Республикасынын жарандары, саясий партиялар каржылоону талап кылган шайлоо алдындагы үгүт иштерин талапкерлер, талапкерлердин тизмесин көрсөткөн саясий партиялар менен макулдашуу боюнча гана жана алардын шайлоо фонддору аркылуу жүргүзүүгө укуктуу деп белгилеген «Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 22-беренесинин 11-бөлүгүнүн ченемдик жобонун конституциялуулугуна баа берген. Талашылган ченемдик жобо конституциялык текшерүүнүн натыйжасында Конституцияга карама-каршы келбейт деп таанылган.

Конституциялык палата көрсөтүлгөн ченемдин конституциялуулугун негиздеп, талашылып жаткан ченемдик жобонун мыйзамдык жөнгө салуу талапкердин же талапкерлердин тизмесин сунуштаган саясий партиянын шайлоо фондунун эсебинен каржылоону талап кылган шайлоо өнөктүгүнүн мезгилиндеги үгүт ишин тартипке салууга багытталган деп белгилеген. Бул ченем жарандардын жана саясий партиялардын талапкерлер, талапкерлердин тизмесин сунуштаган саясий партия менен макулдашуу жана ушул адамдардын шайлоо фондунун аркылуу болгон эки шартты сактоо менен шайлоо алдындагы үгүт жүргүзүү мүмкүнчүлүгүн карайт. Ошон үчүн Конституциялык палата кайрылуу субъектинин талашылып жаткан ченемдик жобо бардык талапкерлерге каршы багытталган шайлоо алдындагы үгүт иштерин жарандардын жеке каражаттардын эсебинен өткөрүүгө тыюу салууну камтыйт деген жүйөлөрүнүн негизи жок деген тыянактарга келген. Ушуга ылайык, жарандар тарабынан бардык талапкерлерге каршы шайлоо алдындагы үгүт жүргүзүү талашка түшкөн ченемдик жобону укуктук жөнгө салуунун чегинен чыгып жатат.

Бирок Конституциялык палата мыйзам чыгаруучуга шайлоо алдындагы үгүттөгө карата укуктарды ишке ашыруу менен байланышкан жөнгө салуунун тигил же бул тариздерин тандоо менен шайлоолордун объективдүү жыйынтыгына жетишүү жана ушунун негизинде легитимдүү өкүлчүлүктүү элдик бийлик органдарын түзүү зарылчылыгын эске алуусу керек деп көрсөткөн. Натыйжада, шайлоо алдындагы бардыгына каршы үгүттөө менен байланышкан укуктук мамилелер мыйзам чыгаруучу тааныган шайлоочулардын өзүнүн эркин шайлоочулардын бюллетенинде «бардыгына каршы» графасын толтуруу жолу аркылуу билдирүү мүмкүнчүлүгү болуп саналгандыктан өзүнчө укуктук жөнгө салууну талап кылат.

Баяндалганга байланыштуу, мыйзам чыгаруу органына ушул ченемдик жободон келип чыккан маселеде укуктук күмөндүүлүктү жокко чыгаруу тапшырмасы берилген *(чечим аткарылган жок)*.

б) Конституциялык палата 2016-жылдын 27-январындагы чечими менен Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 14-беренесинин 1-бөлүгүнүн экинчи абзацында кылмыш жасагандыгы үчүн соттуулугу бар, соттуулугу жоюлганына же алып салынганына карабастан Кыргыз Республикасынын жараны аким боло албайт деген жобонун конституциялуулугуна баа берген. Талашылып жаткан жобо Конституцияга карама-каршы келбейт деп таанылган.

Конституциялык палата көрсөтүлгөн ченемдин конституциялуулугун негиздеп, теңдүүлүк принциби мамлекеттик кызматчылардын кесиптик ишин укуктук жөнгө салууга өзгөчө мамилени жокко чыгарбайт деп белгилеген. Мындай өзгөчөлүктү орнотуу, мамлекеттик кызматтын жогорку деңгээлин, мамлекеттик милдетти аткарып жаткан кызматчылардын кесиптик ишинин өзгөчө мүнөзүн колдоо максатында мамлекеттик кызматты уюштуруу жана иштетүү милдеттери менен шартталган. Ошентип, мамлекеттик кызматтын мындай өзгөчөлүктөрүнүн маңызы, эмгек ишинин башка чөйрөлөрүнө салыштырмалуу мамлекеттик кызматкерлерге өзгөчө талаптарды бекитүүдө, мамлекеттик кызматты өтөөгө байланыштуу кандайдыр бир чектөөлөрдү орнотууда камтылат.

Анын үстүнө, Конституциялык палата айрым өзүнүн чечимдеринде «мамлекет конституциялык түзүлүштүн негиздерин бекемдөө үчүн мамлекеттик бийликти кыянаттык менен пайдалануудан жана криминалдашуудан коргогон майнаптуу укуктук механизмдерге муктаж. Тиешелүү укуктук механизмдерди түзүү менен мыйзам чыгаруучу мамлекеттик кызматтарды ээлеген адамдардын беделине жогору талаптарды коюуга укуктуу. Мындай талаптар кызмат адамдарынын моралдык жана адеп-ахлактык сапаттарында, өздөрү менен бирге бийликти алып жүрүүчү катары алардын аракеттеринин мыйзамдуулугунда жана ак ниеттигинде күмөн пайда болбоосу үчүн бекитилген. Ушул себептен мыйзам чыгаруучу бийликтин коррупцияланышын жана криминалдашуусун улуттук коопсуздукка коркунуч катары кароо менен, көрсөтүлгөн максаттарга жетүү үчүн жарандардын мамлекеттик кызматка болгон укугуна тиешелүү чектөөлөрдү киргизүүгө укугу бар» деп көз карашын айтып келген. Ошон үчүн Конституциялык палата кылмыш жасаган жарандардын райондун аймагындагы башкы мамлекеттик кызмат ордун, аймактык бирдиктин социалдык жана экономикалык өнүгүүсү үчүн жоопкерчиликти тарткан аким кызматын ээлөө укугун чектөө, бийлик органдарынын легитимдүүлүгүн жана коомдун колдоосунан ажырашын болтурбоого багытталган аракет катары акталган деп тыянак чыгарган. Мындай аракет конституциялык жоопкерчиликти, укуктук демократиялык мамлекеттин принциптеринин таасирдүүлүгүн жогорулатуу, укуктук тартиптин талаптагыдай иштөөсүн жана сакталышын, бийликтин криминалдашуусун алдын алуу боюнча конституциялык маанилүү максаттарды көздөйт.

Бирок Конституциялык палата тарабынан «Жергиликтүү мамлекеттик администрация жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын талашылып жаткан жобосу жасалган кылмыштын оордугун, коомдук коркунучтуулугун, мүнөзүн, объектисин, кылмыш жасагандан кийин өткөн

убакытты эске албастан кабыл алынган деп белгиленген. Ушуга байланыштуу, мыйзам чыгаруучуга кылмыштын мүнөзүн жана коомдук коркунучтун даражасын эске алуу менен чоң коркунуч келтирбеген жана анча оор эмес кылмыштарды жасаган жарандарга карата бул ченемди кайра карап чыгуу тапшырмасы берилген (*чечим аткарылган жок*).

7) Конституциялык палата 2016-жылдын 17-февралындагы чечими менен Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 215-беренесинин 2-пунктунун конституциялуугуна баа берген, ага ылайык ишкердик иш-аракет жүргүзгөн юридикалык жактардын (менчигинин түрүнө карабастан, анын ичинде мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары), жарандардын, ошондой эле юридикалык жакты түзүүчүнүн (катышуучунун, акционердин) же анын мүлкүнүн менчик ээсинин бузулган укуктарын коргоо жөнүндө сотко талаптарын койгон башка жактардын, ошондой эле ишкердик иш-аракеттин объекттерине карата буюмдук, милдеттенмелик жана башка мүлктүк укуктардын бузулгандыгын коргоо боюнча доонун эскиришинин мөөнөтү калыбына келтирилүүгө жатпайт. Эгерде сотко көрсөтүлгөн талаптар боюнча мыйзамда көрсөтүлгөн доонун эскирүү мөөнөтү өтүп кетсе, сот мындай бузулган укуктарды коргоо боюнча талаптарды кароого кабыл алуудан баш тартууга милдеттүү.

Конституциялык палата бул ченемдик орнотмо соттук коргонууга укуктун жүзөгө ашырылуусуна мыйзамдар тарабынан чектөө болуп саналат деп белгилеген. Ошентип, Конституциялык палата укук колдонуу тажрыйбасында, кызыкдар тарап укуктун бузулуу фактысы жөнүндө билбей жана ал факты жөнүндө билүүнүн реалдуу мүмкүнчүлүгү жок, доонун эскирүү мөөнөтү өтүп кеткенине байланыштуу өз укуктарына соттук коргоонун натыйжалуу механизмдерин колдоно албай калган учурлар кездешерине көңүл бурган.

Ошону менен бирге, Конституциялык палата доонун эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүүгө укугу жок Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 215-беренесинин 2-пунктунда каралган жарандык укуктук мамилелердин субъектилеринин ар кандай группасына мыйзам чыгаруучунун ар кандай мамилеси мыйзам алдында бардыгы тең деген конституциялык принциптерге карама-каршы келет жана жарандык мамилелердин бардык ак ниет катышуучуларын бирдей деңгээлде коргой албасын көрсөткөн.

Баяндалгандын негизинде, талашка түшкөн жобо Конституцияга карама-каршы келет деп таанылган. Андан тышкары, мыйзам чыгаруучуга Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 215-беренесинин 2-пунктуна Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 215-беренесинин 2-пунктунун биринчи абзацында каралган субъекттерге белгилүү жагдайларда өтүп кеткен доонун эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүүгө укуктук мүмкүнчүлүк берген жана аларды бул жагынан жарандык укук мамилелеринин башка калган катышуучулары менен теңдеген тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү тапшырмасы берилген (*чечим аткарылган жок*).

8) Конституциялык палата 2016-жылдын 2-ноябрындагы чечими менен «Уюшкан кылмыштуулукка каршы аракет жөнүндө» Кыргыз

Республикасынын Мыйзамынын 15-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 21-беренесинин 3, 5, 7-бөлүктөрүн, 22-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-5-пункттарынын конституциялуулугуна баа берген. Талашка түшкөн Мыйзамдын жобосу Конституцияга карама-каршы келбейт деп таанылган.

Конституциялык палата көрсөтүлгөн ченемдин конституциялуулугун негиздеп, бул Мыйзам уюшкан кылмыштуулукка тиешеси бар адамдарга карата колдонулуучу чектөө мүнөзүндөгү чаралар деп көрсөткөн. Бирок көрсөтүлгөн чаралар коомду жана анын мүчөлөрүн кооптуу кол салуулардан коргоо максатында колдонулат жана жазык мыйзамында каралган жаза чарасы катары каралышы мүмкүн эмес. Айрым укуктарды жана эркиндиктердин мындай чектөөлөрү алдын алуучу дареметине ээ болуп, адамдын же кайсы бир топтун кылмыш жасашына тоскоолдук болгон каражаты катары кызмат кылат. Ушуга байланыштуу, талашылып жаткан Мыйзамда каралган чектөө мүнөзүндөгү чаралар мүмкүн болуп саналат жана Конституцияга карама-каршы келбейт.

Конституциялык палата мамлекеттик сырлар жөнүндө маалыматты камтыган материалдарды жарыялоо уюшкан кылмыштуулукка каршы аракеттерде мамлекеттин кызыкчылыгына орду толгус зыян келтириши мүмкүн деп белгилеген. Ошон үчүн тийиштүү жашырындуулук грифи бар процесстин катышуучуларын иштин материалдарына жетишүүсүн чектөө мүмкүн болуучу жагдай, анткени бул улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин, калктын адебин жана саламаттыгын камсыздоого багытталган. Ошону менен бирге, Конституциялык палата ыкчам-алдын алуучу каттоого алуу жөнүндө соттун чечимине даттануу мүмкүнчүлүгү каралганын, жана мындай каттоого алуу жөнүндө чечим чыгарылган адамдын укуктарын камсыз кылууда кошумча кепилдик болуп саналат деп мыйзам чыгаруучунун көңүлүн бурган. Бирок, мыйзам чыгаруучу мындай категориядагы материалдарды кароо боюнча сот өндүрүшүнүн процесстик тартибин, ошондой эле ыкчам-алдын алуучу каттоого алуу жөнүндө жана сот тарабынан салынуучу милдеттердин түрлөрүн колдонуунун тартибин жөнгө салган эмес, муну мыйзамдын кенемтеси катары кароо керек. Ушуга байланыштуу, мыйзам чыгаруучуга бул укуктук кенемтени толуктоо тапшырмасы берилген (*чечим аткарылган жок*).

Эскертүү: Ушул Маалыматтын биринчи бөлүмүндө аткарылбаган 1 чечим көрсөтүлгөн.

III. Конституциялык палатанын чечимдерин аткаруу маселеси боюнча мыйзамдардагы өзгөртүүлөр.

Конституциялык палатанын чечимдери сөзсүз жана кынтыксыз аткарылууга тийиш. Бирок Конституциялык палатанын чечимдеринин жогорку даражасы, тажрыйба көрсөткөндөй, өзүнөн өзү эле аларга тиешелүү мамиленин бекемделишине кепилдик болуп бербейт. Конституциялык палатанын чечимдеринин натыйжалуулугун, алардын укуктук талаасына таасирин арттыруу зарылдыгы мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизүүнү шарттаган. Ошентип, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун

Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» конституциялык Мыйзам Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2017-жылдын 22-июнунда кабыл алынып, Кыргыз Республикасынын Президенти ага 2017-жылдын 20-июлунда кол койгон.

Киргизилген түзөтүүлөргө ылайык, эгер, Конституциялык палата тарабынан конституциялык мыйзам, кодекс же мыйзам Конституцияга толугу менен же жарым-жартылай карама-каршы келете деп таанылса, же анын чечиминде укуктук жөнгө салууда кенемтени четтетүү зарылдыгы келип чыккан болсо, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тийиштүү мыйзам долбоорлорун иштеп чыгуу боюнча жооптуу орган катары аныкталган. Мындай учурларда, Конституциялык палата чечимди өзүнүн **расмий сайтында** жарыялагандан кийин Кыргыз Республикасынын **Өкмөтү төрт айдан кечиктирбестен** көрсөтүлгөн чечимден келип чыккан конституциялык мыйзамдын же мыйзамдын долбоорун Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине киргизет. Көрсөтүлгөн мыйзам долбоорлору Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинде **кезексиз тартипте** каралууга тийиш.

Белгиленген конституциялык Мыйзамдын жогоруда көрсөтүлгөн ченемин жүзөгө ашырууда Кыргыз Республикасынын Өкмөтү 2017-жылдын 18-сентябрында № 588 токтомун кабыл алган, анда Кыргыз Республикасынын юстиция министрлиги Конституциялык палатанын чечимдерин аткарууда ченемдик укуктук актыларды иштеп чыгуу боюнча жооптуу аткаруучу орган катары аныкталган.

Ошентип, мыйзамдарда Конституциялык палатанын чечимдерин аткаруу бөлүгүндө төмөнкүлөр каралган:

- 1) Мыйзам долбоорлорун иштеп чыгуу Кыргыз Республикасынын юстиция министрлигине жүктөлүүдө;
- 2) Мындай мыйзам долбоорлорун Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине кароосуна киргизүү үчүн так мөөнөттөр белгиленди (4 ай);
- 3) Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши мындай мыйзам долбоорлорун кезексиз тартипте карайт;
- 4) Конституциялык палатанын чечимдери өзүнүн расмий сайтында милдеттүү түрдө жарыяланууга тийиш.

Белгиленген конституциялык Мыйзамга көрсөтүлгөн өзгөртүүлөр киргизилгенге чейин Конституциялык палатанын чечимдерин аткаруу тартиби мыйзамдарда регламенттелген эмес, натыйжада Конституциялык палатанын чечимдеринде камтылган тапшырмалар мыйзам чыгаруу органы – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин дарегине берилип келген, ал өз кезегинде, профилдик комитеттер аркылуу Өкмөткө тийиштүү мыйзам долбоорун иштеп чыгып, Жогорку Кеңештин кароосуна киргизүүнү тапшырып келген. Ошондуктан Конституциялык палатанын чечимдери туш келди жана баш аламан түрдө аткарылып келген, натыйжада Конституциялык палатанын дагы 9 чечими аткарылбаган бойдон турат, аларды тизмеси ушул Маалыматтын экинчи бөлүмүндө көрсөтүлгөн.

Конституциялык палатанын чечимдерин аткаруу анын жыйынтыктоочу актыларында баяндалган кайсы бир укуктук көз караштарды эске алуу менен жүзөгө ашырылуусу керек экендигин белгилеп кетүү керек. Конституциялык палатанын чечимдеринин өз убагында аткарылуусу Конституциялык палатанын кароосунун предмети болгон кайсы бир ченемдердин конституциялуулугун текшерүүнүн жүрүшүндө аныкталган дефектилерди укуктук жөнгө салуудан четтетүүгө багытталган.

Ошону менен бирге, ченемдердин конституциялуу эмес болуп таанылышы укуктук кенемтелерди жаратууда, алар, өз кезегинде, мыйзамдардын стабилдүүлүгүн бузууда. Ошон үчүн ченемдик жоболор конституциялуу эмес деп таанылган учурда мыйзам чыгаруучу пайда болгон укуктук кенемтенин ордун толтуруу боюнча тиешелүү мыйзам чыгаруучулук өзгөртүүлөрдү киргизүү боюнча ыкчам көңүл буруусу керек. Мында «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 51-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык ченемдик укуктук актыларды Конституцияга шайкеш кылып келтиргенге чейин, Конституция, ошондой эле Конституциялык палатанын чечимдери колдонулат. Ошол эле учурда, жогоруда белгиленип кеткендей, Конституциялык палата өзүнүн чечимдеринде тийиштүү мыйзам чыгаруучулук өзгөртүүлөр үчүн ориентирлерди белгилеген укуктук көз караштарды туюндурат.

Ошондуктан өлкөдө конституциялык мыйзамдуулукту камсыздоо максатында Конституциялык палатанын чечимдерин аткарууда, ошондой эле Конституциялык палатанын чечимдерин укук колдонуучулук органдары тарабынан колдонуу маселесинде тийиштүү мыйзам долбоорлорун иштеп чыгуу жана кабыл алуу маселеси боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши жана Өкмөтү тарабынан бирдиктүү макулдашылган иш жүргүзүлүшү керек.